

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Προλογικό Σημείωμα	13
I. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΟΝΔΥΛΗΣ	17
1. Το χρονικό της διαμόρφωσης της σκέψης του Π. Κονδύλη – Ο Αντώνης Λαυραντώνης πριν από τον Carl Schmitt	17
2. Ισχύς και Απόφαση: Ανάλυση και σχολιασμός	31
3. Ο Παναγιώτης Κονδύλης για την πλανητική πολιτική	46
3.1. Ένας παρατηρητής και αναλυτής των ανθρώπινων πραγμάτων	46
3.2. Francis Fukuyama και Παναγιώτης Κονδύλης	50
3.3. Περί της ανθρώπινης φύσης – Η βιολογία, η γνωσιακή ψυχολογία και η θεωρία των διεθνών σχέσεων	61
Α. Ο Παναγιώτης Κονδύλης περί φιλίας και εχθρότητας	61
Β. Είναι η ανθρώπινη φύση αμετάβλητη;	65
4. Πολιτική, Οικονομία και Πολιτισμός στη μαζικοδημοκρατική εποχή	70
II. ALEXANDRE KOJÈVE	81
1. Ο Leo Strauss, ο Alexandre Kojève και οι Αμερικανοί νεοσυντηρητικοί	81
2. Hegel, Kojève και Fukuyama – Για την Ιστορία	87
2.1. Η «ανάγνωση» του Hegel από τον Kojève	87
2.2. Η «ανάγνωση» των Hegel και Kojève από τον Fukuyama	98
3. Kojève και Strauss: Φιλόσοφοι και πολιτική	100
4. Η Λατινική Αυτοκρατορία και η ΕΟΚ	102
Επίμετρο	111
Βιβλιογραφία	115
Ευχαριστίες	124
Ευρετήριο	125

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ο Παναγιώτης Κονδύλης είναι ένας από τους πιο σημαντικούς μεταπολεμικούς Έλληνες διανοητές. Η φιλοσοφία, η κοινωνική ιστορία και η ιστορία των ιδεών, καθώς και οι «εφαρμογές» τους στη μελέτη της διεθνούς πολιτικής, αποτέλεσαν τα κύρια πεδία στα οποία εκδιπλώθηκε η ερευνητική και συγγραφική του δραστηριότητα. Το έργο του στη χώρα μας έχει συζητηθεί κυρίως από τους φιλοσόφους, πολύ λίγο όμως από τους διεθνολόγους. Οι τελευταίοι, με εξαίρεση το «Επίμετρο» του βιβλίου του, *Θεωρία του Πολέμου*,¹ ελάχιστα ασχολήθηκαν με τον διεθνολογικό στοχασμό του Κονδύλη.

Ο Alexandre Kojève έγινε γνωστός στους διεθνολόγους επειδή ο Francis Fukuyama στήριξε το επιχειρήμά του περί του «τέλους της Ιστορίας;» (προσοχή, ο ίδιος έβαλε το ερωτηματικό στο τέλος, το οποίο πολλοί τείνουν να παραβλέπουν στις αναλύσεις τους) σε μια δική του, πρωτότυπη ερμηνεία της *Φαινομενολογίας του Πνεύματος* του Hegel. Αυτή η ερμηνεία της Ιστορίας, σε συνδυασμό με μια οξυδερκή ανάλυση των τότε δεδομένων της πολιτικής ζωής στη Γαλλία, στην Ευρώπη και στον υπόλοιπο κόσμο, οδήγησαν τον Kojève στη διατύπωση, το 1945, ενός δόγματος αμυντικής πολιτικής της μεταπολεμικής Γαλλίας, που μόλις πριν από λίγα χρόνια δόθηκε στη δημοσιότητα. Τελικώς, ο Kojève πίστεψε ότι μόνο με την πολιτική ενοποίηση της Ευρώπης θα πραγματώνονταν τα όσα προέβλεπε το δικό του θεωρητικό σχήμα όσον αφορά την κατεύθυνση που θα ακολουθούσαν οι πολιτικο-κοινωνικές εξελίξεις στον κόσμο.

Το θέμα, λοιπόν, αυτής της μελέτης είναι η ανάδειξη του *ιδιαιτέρου τρόπου* με τον οποίον ο Παναγιώτης Κονδύλης και ο Alexandre Kojève προσεγγίζουν και ερμηνεύουν κρίσιμα φαινόμενα της διεθνούς πολι-

1. Κονδύλης, Π. (1997), *Θεωρία του Πολέμου*, Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο, σελ. 381-411.

τικής. Επιδιώκει να φωτίσει ποια ακριβώς είναι η πολιτική φιλοσοφία —και το γενικότερο θεωρητικό υπόβαθρο— που υποστηρίζει και προσδιορίζει τις αναλύσεις τους. Αυτό ακριβώς δηλώνεται στον υπότιτλο του βιβλίου, όπου γίνεται λόγος για *συνάντηση* της πολιτικής φιλοσοφίας με τη μελέτη της διεθνούς πολιτικής.

Ολοκληρώνοντας τη μελέτη αυτού του μικρού βιβλίου, ενδέχεται ο αναγνώστης να αναρωτηθεί αν οι Παναγιώτης Κονδύλης και Alexandre Kojève είναι, εντέλει, συντηρητικοί πολιτικοί στοχαστές. Αυτό, όμως, είναι πολύ αμφίβολο για αμφοτέρους, παρότι ο Κojève επεφύλασσε στον εαυτό του το «προνόμιο» να αυτοαποκαλείται «μαρξιστής της Δεξιάς»,² ενώ ο Κονδύλης έλεγε ότι «όταν ανατέμνω τις ιδεολογικές ψευδαισθήσεις των ‘δεξιών’, πλείστοι όσοι με θεωρούν ‘αριστερό’· όταν υποβάλλω σε βάσανο τις αντίστοιχες αυταπάτες των ‘αριστερών’, πλείστοι όσοι με χαρακτηρίζουν ‘δεξιό’».³ Δεινοί γνώστες του μαρξισμού και οι δύο, με βαθύτατη κλασική παιδεία και με ικανότητα να αυτοσαρκάζονται, προκαλώντας έτσι σύγχυση στους τριγύρω τους ως προς τις πραγματικές τους πολιτικές πεποιθήσεις, δεν μπορούν εύκολα να ενταχθούν σε «βολικά» (για τους τρίτους) διανοητικά (πόσω μάλλον πολιτικά) σχήματα.

Σε κάθε περίπτωση, το θέμα της απλής «πολιτικής κατηγοριοποίησης» της σκέψης τους δεν ανήκει επ’ ουδενί στους σκοπούς της συγγραφής του παρόντος βιβλίου. Κρίθηκε πιο σκόπιμη η ανάδειξη των βασικών *συνιστωσών* της φιλοσοφικής σκέψης ενός εκάστου εξ αυτών, όπως και των «εφαρμογών» της στην ανάλυση της διεθνούς πολιτικής, ώστε να γίνουν εντέλει πρόδηλες στον αναγνώστη τόσο οι ομοιότητές τους, όσο και οι μεταξύ τους διαφορές.⁴

2. Müller, J.-W. (2010), *Ένας επικίνδυνος νους – Η επίδραση του Καρλ Σμιτ στον ευρωπαϊκό μεταπολεμικό στοχασμό*, μετάφραση: Ανίτα Σπυροπούλου, επιμέλεια: Αλέξανδρος Κιοπκιολής, Αθήνα: Εκδόσεις Πόλις, σελ. 155.

3. Κονδύλης, Π. (1998), *Το Αόρατο Χρονολόγιο της Σκέψης – Απαντήσεις σε 28 ερωτήματα*, Αθήνα: Εκδόσεις Νεφέλη, σελ. 81.

4. Παρεμπιπτόντως, ας σημειωθεί ότι σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση αυτής της αντίληψης του γράφοντος έπαιξαν οι παρατηρήσεις του Γιάννη Μοσχοβάκη, ενός εκ

Εν κατακλείδι, η συγγραφή και η έκδοση αυτού του βιβλίου θα έχουν εκπληρώσει τον σκοπό τους, μόνον εφόσον οι έννοιες και οι ιδέες που παρουσιάζονται σε αυτό διεγείρουν το ενδιαφέρον, τόσο των ειδικών (διεθνολόγων και πολιτικών φιλοσόφων), όσο και του ευρύτερου αναγνωστικού κοινού, για την κατανόηση της βαθιάς σχέσης της πολιτικής φιλοσοφίας με τον διεθνολογικό στοχασμό.

των κορυφαίων συγχρόνων Ελλήνων μαθηματικών (με ειδικευση στη Μαθηματική Λογική), Καθηγητού στο Πανεπιστήμιο UCLA των ΗΠΑ, για το βραβευμένο με Πούλιτζερ και κλασικό, πλέον, βιβλίο: Hofstadter, D. R. (1999), *Gödel, Escher, Bach – An Eternal Golden Braid*, N.Y.: Basic Books. Αναλύοντας τη ζωή και το έργο των τριών αυτών σημαντικών δημιουργών στα Μαθηματικά, τη Ζωγραφική και τη Μουσική, αντιστοίχως, ο Hofstadter παρουσιάζει θεμελιώδεις έννοιες για τα Μαθηματικά, τη συμμετρία και τη νοημοσύνη, προκειμένου ν' αναδείξει το πώς η «γνωστική (ή γνωσιακή) λειτουργία» (cognition) προκύπτει από «κρυφούς» νευρολογικούς μηχανισμούς. Η κύρια ομοιότητα, σε τελική ανάλυση, στο έργο των Gödel, Escher και Bach είναι η «διαγώνια κατασκευή», που μπορεί να βρεθεί στους αρχαίους Έλληνες αλλά, κυρίως, στον Georg Cantor. Η επιύλαξη ή, αν θέλετε, η «ένσταση» του Μοσχοβάκης, όπως μου τη διατύπωσε σε σχετική ηλεκτρονική μας αλληλογραφία, είναι ότι ο Hofstadter αναζήτησε κυρίως τις *ομοιότητες* και όχι τις *διαφορές* στις «ιδέες» των τριών προαναφερθέντων δημιουργών. Παράλληλα, μου επεσήμανε τη μεγάλη σημασία που έχει η ανακάλυψη και η ανάδειξη των *διαφορών* (όχι των ομοιοτήτων!) μεταξύ «συγγενών» ιδεών (ή εννοιών), την οποία, κατά τη διάρκεια των προπτυχιακών του σπουδών στα Μαθηματικά στο MIT, συχνά τόνιζαν οι «δάσκαλοί» του στη φιλοσοφία της επιστήμης, Warren S. McCulloch και Walter H. Pitts. Αυτοί οι δύο επιστήμονες υπήρξαν πρωτοπόροι στον τομέα της «υπολογιστικής νευροεπιστήμης» (computational neuroscience), χάρη στη διατύπωση, ήδη από το 1943, της θεωρίας των «νευρωνικών δικτύων» (neural nets), με το κοινό τους δημοσίευμα, «A Logical Calculus of Ideas Immanent in Nervous Activity» (*Bulletin of Mathematical Biophysics*, Vol. 5, 1943, σελ. 115-133). Ο Μοσχοβάκης θυμάται τον McCulloch να συμβουλεύει —στη διάρκεια πανεπιστημιακού μαθήματός του— κάποιον φοιτητή να ψάχνει, όταν ακούει κάποια νέα ιδέα, αρχικά για *ομοιότητες* με άλλες ιδέες που ήδη γνωρίζει, τονίζοντας όμως, ευθύς αμέσως, την ανάγκη να εξετάζει —και αυτό ήταν, κατά τη γνώμη του, το πλέον κρίσιμο— *εάν και πού* η νέα ιδέα *διαφέρει* από τις παλαιές και ήδη γνωστές: «Look for the differences young man, look for the differences!». Πρόκειται για «μεθοδολογική συμβουλή» την οποία θεωρώ ιδιαίτερος χρήσιμη για την έρευνα στον χώρο της ιστορίας των ιδεών (γενικότερα), οπότε αφορά και την ιστορία των ιδεών και των εννοιών στα γνωστικά αντικείμενα της πολιτικής φιλοσοφίας και των Διεθνών Σχέσεων, τα οποία μας ενδιαφέρουν εν προκειμένω.

